

**KANCELARIA
SENATU**

**BIURO ANALIZ,
DOKUMENTACJI
I KORESPONDENCJI**

Głosowania w Senacie

Opracowania
tematyczne

OT-671

WARSZAWA 2019

© Copyright by Kancelaria Senatu, Warszawa 2019

Biuro Analiz, Dokumentacji i Korespondencji

Dyrektor – Agata Karwowska-Sokołowska

tel. 22 694 94 32, fax 22 694 94 28,

e-mail: Agata.Karwowska-Sokolowska@senat.gov.pl

Wicedyrektor – Danuta Antoszkiewicz

tel. 22 694 93 21,

e-mail: Danuta.Antoszkiewicz@senat.gov.pl

Zespół Analiz i Opracowań Tematycznych

tel. 22 694 92 04, fax 22 694 94 28

Opracowanie graficzno-techniczne

Centrum Informacyjne Senatu

Dział Edycji i Poligrafii

Kancelaria Senatu

styczeń 2019

Tomasz Skwarek
główny specjalista
w Biurze Analiz, Dokumentacji i Korespondencji

Głosowania w Senacie

Definicja pojęcia – głosowanie

Głosowanie – umowne znaki (np. podniesienie ręki, okrzyk, kartka wyborcza) wyrażające poparcie dla określonego kandydata lub dla określonej propozycji. Uzyskanie odpowiedniej (prawem ustalonej) liczby głosów jest warunkiem nadania decyzji podjętej w głosowaniu mocy wiążącej¹.

Definicja pojęcia – kworum (quorum)

Kworum – określona liczba członków organu kolegialnego, których obecność jest konieczna, aby podmiot ten mógł podejmować prawomocne decyzje. Obecnie dla prawomocnego podejmowania decyzji przez polski Sejm i Senat konieczna jest obecność co najmniej połowy ustawowej liczby posłów i senatorów.

Rodzaje większości

Wyniki głosowania zależne są od większości głosów oddanych w przedłożonej do głosowania sprawie. W praktyce ukształtowały się trzy rodzaje większości:

- a) większość względna (zwykła), gdy za decyzją winna opowiedzieć się większa ilość głosujących „za” niż „przeciw”, zaś wstrzymujący się nie wpływają na wynik głosowania;

¹ *Encyklopedia prawa*, (red.) U. Kalina-Prasznic, Wydawnictwo C.H. Beck 2007, s. 207.

- b) większość bezwzględna (absolutna), gdy za decyzją winna opowiedzieć się ponad połowa głosujących (50% plus 1 głos);
- c) większość kwalifikowana, gdy za decyzją winna opowiedzieć się określona ułamkowo (np. 2/3, 3/5, 3/4) lub procentowo, większa od połowy, liczba głosujących. Specyficznym przypadkiem większości kwalifikowanej jest jednomyślność.

W Senacie, zgodnie z Regulaminem Senatu (art. 3) uchwały podejmowane są zwykłą większością głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby senatorów, chyba że inne przepisy stanowią inaczej.

Bezwzględną większością głosów na podstawie Regulaminu Senatu², Senat podejmuje uchwały w sprawie: powołania i odwołania Marszałka i wicemarszałków Senatu; pociągnięcia do odpowiedzialności konstytucyjnej senatora; utajnienia obrad; zmiany Konstytucji; wyrażenia sprzeciwu, o którym mowa w art. 48 ust. 7 Traktatu o Unii Europejskiej oraz art. 81 ust. 3 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej; zarządzenia referendum na wniosek Prezydenta; wyboru i odwołania senatorów do składu Krajowej Rady Sądownictwa; powołania i odwołania: członka Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji, członków Rady Polityki Pieniężnej, członków Kolegium Instytutu Pamięci Narodowej - Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu³ oraz wyboru i odwołania ławników Sądu Najwyższego.⁴

W Konstytucji zapisano szczególny przypadek wymagający podjęcia przez Senat decyzji większością kwalifikowaną 2/3 głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby senatorów. Jest to wyrażenie zgody na ratyfikację umowy międzynarodowej przekazującej organizacji międzynarodowej lub organowi międzynarodowemu kompetencje organów władzy państwowej w niektórych sprawach.

Formy głosowania

We współczesnych parlamentach stosuje się różne formy głosowania:

1. Słowne – aprobata lub dezaprobata wyrażana jest głosem. Za przyjętą uznaje się propozycję, dla której poparcie było głośniejsze. Inna forma aprobaty głosem występuje wtedy, gdy wszystkie głosy wyrażone w jakiejś sprawie są zgodne. W Wielkiej Brytanii aprobata

2 Regulamin Senatu jest w tym zakresie aktem wykonującym przepisy Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej i innych ustaw.

3 Do 3 marca 2016 r. także wybór i odwołanie senatorów do składu Krajowej Rady Prokuratury.

4 Od 2 kwietnia 2018 r.

- bądź dezaprobata wyrażana jest przez tzw. *whips* (dosłownie nadzorca sfory psów myśliwskich, dla nas najbliższym określeniem byłby szef klubu parlamentarnego). Jeżeli *whips* rządowi mówią „tak” i *whips* opozycyjni nie zgłaszają sprzeciwu, to kwestię uważa się za rozstrzygniętą. Jeżeli odzywają się okrzyki „tak” i „nie”, spiker ocenia, który okrzyk był głośniejszy i wydaje decyzję. Jeśli takie rozstrzygnięcie nie zadowoli członków Izby, następuje formalne głosowanie (patrz punkt 4).
2. Przez podniesienie ręki – w tym wypadku wymagane jest zazwyczaj policzenie podniesionych rąk. To policzenie odbywać się może za pomocą sekretarzy zliczających głosy lub też za pomocą połączenia głosowania przez podniesienie ręki z równoczesnym wykorzystaniem aparatury elektronicznej liczącej głosy. Zdarza się, że w wypadkach niebudzących wątpliwości wynik głosowania ogłaszany jest bez podliczania głosów (Senat I kadencji po 1989 r.).
 3. Przez powstanie z miejsc – podobnie jak przy podniesieniu ręki wymagane jest zazwyczaj podliczenie stojących na „tak” i stojących na „nie” lub stojących na „tak” i siedzących na „nie”. Różnie rozstrzygane są głosy „wstrzymujące się”. W wypadkach niebudzących wątpliwości wynik głosowania ogłaszany jest bez podliczania głosów (patrz rozdział Senat II Rzeczypospolitej).
 4. Przez podział – głosujący dzielą się na grupy lub wychodzą lub wchodzi na salę odpowiednim wejściem (patrz rozdział *Senat II Rzeczypospolitej*). Współcześnie system taki jest stosowany w Wielkiej Brytanii. Po wyczerpaniu procedury opisanej w punkcie 1, przeprowadza się tam głosowanie przez podział. Głosujący „za” przechodzą do korytarza znajdującego się z jednej strony sali obrad, głosujący „przeciw” – do korytarza z przeciwnej strony. Następnie wracają do sali obrad, a przy drzwiach następuje liczenie przy jednoczesnym podawaniu nazwisk do protokołu. Takie głosowanie trwa około 15 minut. Głosowanie sygnalizowane jest dzwonekami w całym parlamencie i w okolicznych restauracjach. Parlamentarzyści mieszkający w pobliżu parlamentu mogą zainstalować takie dzwonki w mieszkaniach, mają wtedy 10 minut na dotarcie do sali obrad.
 5. Przez wrzucanie do urny kart, kul itp. Jest to forma głosowania tajnego, przy którym nie ma możliwości stwierdzenia, jak głosował indywidualny parlamentarzysta. Przedmioty wrzucane do urny mają zapobiegać identyfikacji oddającego głos. Wpisanie na kartce tekstu „tak” lub „nie” może pomóc w identyfikacji piszącego. Dlatego stosuje się różnobarwne przedmioty symbolizujące wyrażoną wolę, np. białe „tak”, czarne „nie”. We współczesnych parlamentach

głosowanie takie nie jest powszechnie znane i stosowane. W 2010 r. zainteresowanie tą formą głosowania wyraziła Rumunia, a jedynym państwem, które zna takie głosowanie są Włochy. Regulamin Senatu włoskiego przewiduje przeprowadzenie głosowania tajnego przy pomocy aparatury elektronicznej. Jednak w przypadku awarii systemu elektronicznego głosowanie odbywać się powinno przez wrzucenie do urn kulek białych i czarnych, wykonanych z plastiku, o średnicy 1,5 cm i nieposiadających żadnych cech identyfikacji.

6. Przy użyciu kart imiennych podpisanych nazwiskiem głosującego (głosowanie imienne).
7. Przy pomocy aparatury elektronicznej. Jest to coraz powszechniej stosowana forma głosowania pozwalająca na natychmiastowe uzyskanie i zaprezentowanie na tablicy wyników głosowania. Aparatura taka pokazuje, jaka jest wymagana większość w zależności od liczby głosujących. Wcześniej stosowane technologie pozwalały oddać głos na „tak”, „nie” i „wstrzymał się”. Obecnie pozwala także na głosowanie przy wielu formach wyboru (np. wybór kilku osób spośród wielu zgłoszonych). W Polsce przyjęto zasadę głosowania elektronicznego z jednoczesnym podniesieniem ręki. Z badań⁵ przeprowadzonych w maju 2010 r. wynika, że większość państw stosuje systemy elektroniczne. Systemu takiego nie miały wówczas: Andora, Austria, Estonia, Niemcy, Holandia i Wielka Brytania. W roku 2012 aparaturę do głosowania uruchomiła Estonia, a w roku 2015 – Austria. Ciekawostką jest to, że Cypr i Grecja posiadają aparaturę elektroniczną, ale jej nie używają (w Grecji znajduje ona zastosowanie przy głosowaniach próbnych).

Senat I Rzeczypospolitej

W Senacie I Rzeczypospolitej senatorowie nie głosowali w formie stosowanej w czasach obecnych, lecz kolejno wypowiadali swoje zdanie, które określano jako votum. Największą wagę przykładano do opinii senatorów, którzy zajmowali najwyższe stanowiska w państwie i odpowiednio pierwsze miejsca w Senacie (najwyższe miejsca zajmowali arcybiskupi i biskupi, następnie pierwszy senator świecki – kasztelan krakowski, dalej wojewodowie i kasztelanowie). Inni przyłączali się najczęściej do

5 European Centre for Parliamentary Research and Documentation pytanie nr 1453, maj 2010 r. oraz pytanie nr 2854, czerwiec 2015. Raport *Electronic voting systems in European Parliaments*, ECPRD listopad 2015.

tej czy innej opinii, zaś na tej podstawie monarcha lub w jego imieniu kanclerz formułował opinię generalną, co określano jako konkluzję. Konkluzja ta na ogół była zgodna z poglądami przeważającymi, do których przychylił się król⁶. W Senacie nie obowiązywała zasada liberum veto i nie było wymogu kworum.

W drugiej połowie XVIII wieku wprowadzono w Senacie głosowanie większościowe w „materiach” ekonomicznych. Marszałek pytał senatorów o zgodę na dany projekt. Jeżeli nie było jednomyślności, to marszałek zarządzał głosowanie jawne. Senatorowie oznajmiali swoją decyzję, a sekretarz odnotowywał głosy za i przeciw. Na żądanie można było głosowanie powtórzyć, a także można było wnioskować o przeprowadzenie głosowania tajnego. Głosowanie tajne odbywało się za pomocą kartek wrzucanych do dwóch urn: „za” i „przeciw”. Odmianą tego głosowania było głosowanie przy pomocy gałek wrzucanych do urny podzielonej na dwie przegrrody.

Senat II Rzeczypospolitej⁷

Po zamknięciu rozprawy (dziś: dyskusji) Marszałek oznajmiał przystąpienie do głosowania. Od tej chwili wolno było tylko postawić wniosek formalny dotyczący sposobu głosowania lub porządku głosowania. Wnioski takie, a w szczególności wnioski imienne, należało zgłaszać przed wezwaniem do głosowania. W czasie od przystąpienia do głosowania, aż do wezwania do głosowania, Marszałek informował o kolejności i sposobie głosowania poprawek i wniosków. W tym czasie można było zgłaszać wnioski formalne.

Dla prawomocności uchwał w Senacie wg Konstytucji (z 1921 r. i z 1935 r.) wymagana była obecność co najmniej 1/3 ustawowej liczby senatorów i zwykła większość głosów. W przypadku zmiany Konstytucji, Konstytucja z 1921 r. wymagała obecności co najmniej połowy ustawowej liczby senatorów i większości 2/3 głosów, a Konstytucja z 1935 r. wymagała: zgodnych uchwał Sejmu i Senatu podjętych zwykłą większością głosów w przypadku inicjatywy Prezydenta i zgodnych uchwał podjętych większością ustawowej liczby posłów i senatorów w przypadku inicjatywy rządu lub Sejmu. W Regulaminie z 1923 r. zapisano wymóg

6 J. Bardach, *Sejm dawnej Rzeczypospolitej*, [w:] *Dzieje Sejmu polskiego*, Warszawa 1993, s. 32-34 oraz W. Uruszczak, *Sejm w latach 1506-1540*, [w:] *Historia Sejmu polskiego*, (red.) J. Michalski, Warszawa 1984, t. I, s. 87.

7 L. Zieleniewski, *Regulamin Senatu na tle regulaminów oraz praktyki izb ustawodawczych w Polsce i innych państwach*, Warszawa 1933.

obecności co najmniej 37 senatorów, co stanowiło 1/3 ze 111 senatorów. Od 1935 r. Regulamin przewidywał wymóg kworum określonego przez Konstytucję, czyli obecności 1/3 ustawowej liczby senatorów (32 spośród 96 senatorów).

W praktyce przepis o kworum stosowano warunkowo, to znaczy tylko wtedy, gdy zwracano uwagę na brak kworum. Sprawdzenie kworum mógł zarządzić Marszałek z własnej inicjatywy lub na wniosek jednego z senatorów. Marszałek nie miał obowiązku sprawdzenia kworum, jeżeli Prezydium było zgodne co do obecności wymaganej liczby senatorów. Przez „ustalenie kworum” rozumiano oświadczenie Marszałka o liczbie członków Izby, których obecność na sali została stwierdzona. Przykładem niech będzie zapis stenograficzny z 31. posiedzenia Senatu okresu I (dziś: kadencja):

Senator: Konstytucja przewiduje quorum 37 głosów do wszelkich głosowań, więc czy oddane 30 głosów wystarczają na to, aby wybór był ważny?

Marszałek: Jeżeli Pan Senator chciał podać w wątpliwość wybór, to musiałby twierdzić, że nie było na sali 37 senatorów, a co do tego nie ma wątpliwości nie tylko⁸ biuro, ale, przypuszczam, i interpelant.⁹

Przez słowo obecność w ówczesnej praktyce rozumiano liczbę senatorów obecnych, a nie liczbę senatorów głosujących. Obecność senatora rozumiano jako obecność na sali przed przystąpieniem do głosowania, ale były przypadki, gdy Marszałek stwierdzał obecność na podstawie listy obecności. Przykład: 157. posiedzenie Senatu okresu I, głosowanie nad zmianą Konstytucji:

Skonstatowałem, że na liście obecności jest zapisanych 90 senatorów. O ile by ktokolwiek miał wątpliwości, nastąpiłoby przeliczenie przez drzwi. O ile wątpliwości nikt nie podniesie, uważam tę liczbę za skonstatowaną, chociażby niektórzy senatorowie podczas głosowania się oddalili.

Regulamin z 1923 r. przewidywał jawność wszystkich głosowań poza wyborami, natomiast Regulamin z 1935 r. nie uwzględniał wyjątku z jawności głosowań. Jeżeli następowało utajnienie obrad, to Senat nie mógł głosować nad żadną ustawą. Głosowanie odbywało się przez powstanie z miejsc. Jeżeli Prezydium było zgodne co do wyniku głosowania, to nie wymagało ono obliczania głosów. Jeżeli jednak jeden z członków Prezydium poddawał w wątpliwość wynik głosowania, następowało

8 Pisownia oryginalna.

9 Sprawa dotyczy wyboru 4 członków Trybunału Stanu. W głosowaniu tajnym oddano 30 kartek i ta liczba była kwestionowana, jednakże marszałek zwraca uwagę, że na sali posiedzeń było więcej niż 37 wymaganych do kworum senatorów.

obliczenie głosów. Obliczenie głosów następowało także w przypadku, gdy złożono wniosek rozstrzygany w głosowaniu wymagającym większości kwalifikowanej. W praktyce obliczenie głosów odbywało się w drodze przeliczenia przez sekretarzy stojących członków Izby głosujących za wnioskiem, a następnie stojących lub siedzących członków Izby, głosujących przeciwko wnioskowi. Opuszczenie sali przez członka Izby wstrzymującego się od głosowania, nie było wymagane przez Regulamin, lecz było pożądane dla dokładnego stwierdzenia wyniku głosowania. Częściej jednak stosowano głosowanie przez drzwi.¹⁰

Głosowanie przez drzwi nie było uregulowane przepisami regulaminowymi, przyjęto je jako prawo zwyczajowe. Na posiedzeniu Sejmu Ustawodawczego w dniu 4 kwietnia 1919 r. Izba zaakceptowała oświadczenie Marszałka:

Ponieważ przeliczanie głosów na ostatnim posiedzeniu okazało się niemożliwe, każę umieścić nad drzwiami przy wejściu nad jednymi napis: „tak”, a nad drugimi: „nie”. Przy głosowaniu posłowie wyjdą z sali, poczem ci, którzy głosować będą za wnioskiem, będą napowrót wchodzić przez drzwi, nad którymi jest napis „tak”, a głosujący przeciw, przez drzwi, opatrzone napisem: „nie”.

Sekretarze stali przy drzwiach i liczyli głosujących.

W Senacie głosowanie przez drzwi odbyło się po raz pierwszy na 7. posiedzeniu Senatu okresu I w dniu 12 stycznia 1923 r. Wobec wątpliwości co do wyniku głosowania marszałek zarządził przeliczenie głosów, a wobec dalszych wątpliwości po przeliczeniu senatorów stojących, marszałek zarządził głosowanie przez drzwi. Ta forma głosowania była zwyczajowo stosowana w I i II okresie Senatu (1922-1930).

Głosowanie tajne, stosowane przy wyborach, odbywało się przy pomocy niepodpisanych kartek.

Inną formą głosowania było głosowanie imienne. Wniosek o przeprowadzenie tego głosowania wymagał poparcia nie większości Izby, lecz określonej w Regulaminie mniejszości Izby (15, 20 senatorów). Wniosek o głosowanie imienne był niedopuszczalny przy głosowaniach nad wnioskiem formalnym lub w sprawach rozstrzyganych bez rozprawy. Wniosek taki powinien być zgłoszony przed wezwaniem do głosowania, a poparcie było wyrażane przez powstanie na wniosek Marszałka.

Głosowanie imienne odbywało się w sposób następujący: Marszałek wzywał senatorów do zajęcia miejsc. Sekretarze odbierali od senatorów kartki z imieniem i nazwiskiem senatora oraz z napisem „tak” lub „nie”

¹⁰ W Tymczasowym Regulaminie Sejmu Ustawodawczego był przepis dotyczący wymogu opuszczenia sali przez posła wstrzymującego się od głosowania.

i wrzucali je do urny. Dopuszczalne było oddanie biletu wizytowego z napisem „tak” lub „nie”.

Odmianą głosowania imiennego było wywołanie imienne. Sekretarz zajmował miejsce przy mównicy i wywoływał kolejno nazwiska senatorów, w porządku alfabetycznym. Senatorowie składali kartki kolejno do urny stojącej przy mównicy. Po odczytaniu listy członków Izby odczytywano litery alfabetu, był to ostatni termin do oddania kartek.

Wyniki głosowań imiennych wraz z nazwiskami senatorów i podaniem jak głosowali, podlegały publikacji w stenogramach.

Regulaminy Senatu nie przewidywały wstrzymania się od głosowania, ale w praktyce uznawano, że skoro Regulamin o tym milczy, to każdemu wolno wstrzymać się od głosowania. W praktyce dopuszczano taką możliwość, a nawet Marszałek wzywał wstrzymujących się od głosowania do wyjścia z sali, a w przypadku głosowań imiennych można było nie oddawać kartki lub oddać kartkę czystą, przekreśloną lub z napisem „wstrzymuję się od głosowania”.

Głosowanie powtórne i reasumpcja uchwał regulaminowo przewidziane były wyłącznie w wypadku zakwestionowania wyniku głosowania i przy zarządzeniu głosowania za pomocą obliczenia głosów. Automatycznie pierwsze głosowanie stawało się głosowaniem próbnym¹¹.

W praktyce powtórne głosowanie było zarządzane także w innych przypadkach: jeżeli stwierdzono jakieś nadużycie i nikt nie protestował. W Senacie w okresie I na 7. posiedzeniu głosowania dały sprzeczne rezultaty i Marszałek zezwolił na powtórne głosowanie. We wrześniu 1925 r. (116. posiedzenie Senatu okresu I) Marszałek uznał, iż wniosek rządu o reasumpcję z powodu braku pokrycia obciążeń nałożonych na rząd nie może być powodem do reasumpcji. Jednocześnie Marszałek stwierdził, że jeżeli większość Izby będzie za reasumpcją, to w interesie Izby jest, aby *żadne nonsensy nie wychodziły z Senatu*. Wobec powyższego stwierdzenia Marszałek zarządził głosowanie, czy większość Izby jest zdania, że zachodzi sprzeczność między artykułami.

11 W praktyce stosowano pojęcie głosowania próbnego. Jeżeli Marszałek po głosowaniu stwierdzał, iż nie ulega wątpliwości wynik głosowania i nie zgłoszono sprzeciwu, to stwierdzenie legalizowało głosowanie próbne i głosowanie próbne stawało się głosowaniem ostatecznym. W przypadku zakwestionowania wyników głosowania zarządzano głosowanie z obliczaniem głosów.

W Regulaminie z 1923 r. porządek głosowania określono ogólnie „W zasadzie głosuje się nad poprawkami¹² przed wnioskiem głównym, a gdy chodzi o kilka wniosków lub poprawek, przede wszystkim nad takim wnioskiem, którego przyjęcie bądź rozstrzyga, bądź uchyla wszystkie inne”. W praktyce stosowano następujące zasady porządku głosowania. Artykuł projektu ustawy uznawano za przyjęty bez głosowania, jeżeli nie zgłaszano do niego poprawek i wniosków. Nad poprawkami komisji głosowano łącznie, jeżeli nie wniesiono żądania o głosowanie oddzielne. Taki wniosek mógł także złożyć rząd. W okresie I i II stosowano zasadę, że Senat, który ma prawo ustawę odrzucić lub wprowadzić zmiany, nie głosuje nad całą ustawą. Od okresu III wprowadzono zasadę głosowania nad przyjęciem całej ustawy. W Regulaminie z 1935 r. usankcjonowano tę zasadę i uszczegółowiono kolejność głosowania:

- *przede wszystkim głosuje się wniosek o odrzucenie projektu ustawy w całości;*
- *następnie głosuje się nad poprawkami, przy czym poddaje się pod głosowanie najpierw tę poprawkę, której przyjęcie bądź rozstrzyga o innych, bądź je uchyla;*
- *wreszcie głosuje się nad całością projektu w tym brzmieniu, które mu nada Izba po przegłosowaniu poprawek.*

Statystyka głosowań w Senacie w latach 1922–1939 (okres I–V)

W okresie I Senatu w latach 1922-1927 odbyło się 157 posiedzeń, 156 dni posiedzeniowych¹³. Głosowania przez powstanie odbyły się na

12 W opracowaniu na temat głosowań byłoby nie na temat omawiania zagadnienia zakresu poprawek Senatu. Jednakże w trakcie zbierania materiałów do niniejszego opracowania, w stenogramach z posiedzeń Senatu (34. posiedzenie Senatu I okresu, z 24 października 1923 r., łam 14) natrafiono na wypowiedź marszałka prowadzącego obrady:

Mam pewne wątpliwości, czy ten wniosek jest w ogóle dopuszczalny, bo dotyczy innej materji, ale przekonałem się, że już w Sejmie nad tym samym wnioskiem rozprawiano i że został odrzucony, więc w tym wypadku uważam go za wyjątkowo dopuszczalny.

Wykładnię tę przywołano w opracowaniu radcy Biura Sejmowego R.P. Leona Zieleniewskiego jako wprowadzoną do praktyki izby (Regulamin Senatu na tle regulaminów oraz praktyki izb ustawodawczych w Polsce i innych państwach, Leon Zieleniewski, Warszawa 1933, str. 128):

Merytoryczne wnioski senatorskie, zgłaszane do projektów ustaw nadesłanych z Sejmu, są materialnie poprawkami, ponieważ wnioski, dotyczące innej materji niż zawartej w nadesłanym przez Sejm projekcie ustawy są niedopuszczalne.

13 W dniu 5 sierpnia 1926 r. odbyły się dwa posiedzenia Senatu.

123 posiedzeniach, łącznie 1942 głosowania. Najmniej głosowań przez powstanie, po jednym głosowaniu, odbyło się na 15 posiedzeniach. Najwięcej głosowań przez powstanie, 195 głosowań, przeprowadzono na 115. posiedzeniu Senatu. Głosowania przez drzwi odbyły się na 48 posiedzeniach, łącznie 109 głosowań. Głosowania imienne odbyły się na 13 posiedzeniach, łącznie 18 głosowań. Głosowania tajne odbyły się na 5 posiedzeniach, łącznie 6 głosowań.

W okresie II Senatu w latach 1928-1930 odbyło się 31 posiedzeń, 31 dni posiedzeniowych. Głosowania przez powstanie odbyły się na 22 posiedzeniach, łącznie 532 głosowania. Najmniej głosowań przez powstanie, po jednym głosowaniu, odbyło się na 3 posiedzeniach. Najwięcej głosowań przez powstanie, 143 głosowania, przeprowadzono na 31. posiedzeniu Senatu. Głosowania przez drzwi odbyły się na 8 posiedzeniach, łącznie 27 głosowań. Głosowania imienne odbyły się na 6 posiedzeniach, łącznie 17 głosowań. Głosowania tajne odbyły się na 4 posiedzeniach, łącznie 5 głosowań.

W okresie III Senatu w latach 1930-1935 odbyło się 80 posiedzeń, 80 dni posiedzeniowych. Głosowania przez powstanie odbyły się na 53 posiedzeniach, łącznie 1141 głosowań. Najmniej głosowań przez powstanie, jedno głosowanie, odbyło się na 18. posiedzeniu Senatu. Najwięcej głosowań przez powstanie, 81 głosowań, przeprowadzono na 14. posiedzeniu Senatu. Głosowania imienne odbyły się na 5 posiedzeniach, łącznie 6 głosowań. Głosowania tajne odbyły się na 3 posiedzeniach, łącznie 5 głosowań.

W okresie IV Senatu w latach 1935-1938 odbyły się 54 posiedzenia, 56 dni posiedzeniowych¹⁴. Głosowania przez powstanie odbyły się na 32 posiedzeniach, 33 dni głosowań, łącznie 713 głosowań. Najmniej głosowań przez powstanie, po jednym głosowaniu, odbyło się na 2 posiedzeniach. Najwięcej głosowań przez powstanie, 60 głosowań, przeprowadzono na 52. posiedzeniu Senatu. Głosowania imienne odbyły się na 4 posiedzeniach, 5 dni głosowań, łącznie 8 głosowań. Jedyne głosowanie tajne¹⁵ w tym okresie Senatu odbyło się na 1. posiedzeniu Senatu (jeden dzień głosowań).

W okresie V Senatu w latach 1938-1939 odbyło się 20 posiedzeń, 20 dni posiedzeniowych. Głosowania przez powstanie odbyły się na 13 posiedzeniach, łącznie 157 głosowań. Najmniej głosowań przez powstanie,

14 Dwa posiedzenia dwudniowe (1. i 5.).

15 Na 1. posiedzeniu Senatu w dniu 4 października 1935 r. dokonano wyboru Marszałka Senatu w głosowaniu tajnym, a następnego dnia na tym samym posiedzeniu uchwalono Tymczasowy Regulamin Senatu, w którym przewidziano jawność wszystkich głosowań.

po dwa głosowania, odbyło się na 3 posiedzeniach. Najwięcej głosowań przez powstanie, 27 głosowań, przeprowadzono na 17. posiedzeniu Senatu. Głosowania imienne odbyły się na 2 posiedzeniach, łącznie 2 głosowania.

Ogółem w okresach I-V odbyły się 342 posiedzenia, 343 dni posiedzeniowe. Głosowania przez powstanie odbyły się na 243 posiedzeniach, 244 dni głosowań, łącznie 4485 głosowań. Głosowania przez drzwi odbyły się na 56 posiedzeniach, 56 dni głosowań, łącznie 136 głosowań. Głosowania imienne odbyły się na 22 posiedzeniach, 23 dni głosowań, łącznie 39 głosowań. Głosowania tajne odbyły się na 22 posiedzeniach, 22 dni głosowań, łącznie 29 głosowań.

Średnio na jedno posiedzenie przypadło 13,1 głosowania przez powstanie, 0,4 głosowania przez drzwi, 0,1 głosowania imiennego i 0,1 głosowania tajnego. Średnio na jedno posiedzenie z głosowaniami wyniosło to odpowiednio 18,5 głosowania przez powstanie, 2,4 głosowania przez drzwi, 1,8 głosowania imiennego oraz 1,3 głosowania tajnego.

Najmniejsza liczba głosowań przez powstanie w trakcie posiedzenia to jedno głosowanie w okresach I-IV. W okresie V były to 2 głosowania. Najwięcej głosowań w trakcie jednego posiedzenia przeprowadzono w okresie I Senatu – 195 głosowań.

Głosowania przez drzwi stosowano w okresie I i II. Najmniejszą liczbą głosowań przez drzwi w trakcie posiedzenia w obu okresach było jedno głosowanie. Najwięcej głosowań przez drzwi w trakcie jednego posiedzenia przeprowadzono w okresie I Senatu – 14 głosowań.

Głosowań imiennych nie przeprowadzano często. Najmniejszą liczbą głosowań imiennych w trakcie posiedzenia w każdym okresie Senatu było jedno głosowanie. Najwięcej głosowań imiennych w trakcie jednego posiedzenia przeprowadzono w okresie II Senatu – 11 głosowań.

Głosowań tajnych także nie przeprowadzano często. Najmniejszą liczbą głosowań tajnych w trakcie posiedzenia w okresie I-IV Senatu było jedno głosowanie. Najwięcej głosowań tajnych w trakcie jednego posiedzenia przeprowadzono w okresie III Senatu – 3 głosowania.

Statystyka głosowań w poszczególnych latach

rok	liczba głosowań przez powstanie	liczba głosowań przez drzwi	liczba głosowań imiennych	liczba głosowań tajnych
1922	3	0	3	0
1923	376	12	1	2
1924	393	20	0	8
1925	754	37	0	2
1926	254	30	2	4
1927	162	10	0	2
1928	121	5	1	2
1929	239	13	12	3
1930	201	9	4	4
1931	289	-	2	1
1932	362	-	0	0
1933	225	-	1	0
1934	131	-	0	0
1935	123	-	10	1
1936	121	-	1	-
1937	259	-	0	-
1938	322	-	2	-
1939	150	-	0	-
SUMA	4485	136	39	29

Głosowania przez powstanie

	okres I	okres II	okres III	okres IV	okres V	Razem
liczba głosowań	1942	532	1141	713	157	4485
liczba dni posiedzeń	156	31	80	56	20	343
liczba dni głosowań	123	22	53	33	13	244
liczba posiedzeń	157	31	80	54	20	342
liczba posiedzeń z głosowaniami	123	22	53	32	13	243
średnio głosowań na dzień	12,4	17,2	14,3	12,7	7,9	13,1
średnio głosowań na dzień z głosowaniami	15,8	24,2	21,5	21,6	12,1	18,4
średnio głosowań na posiedzenie	12,4	17,2	14,3	13,2	7,9	13,1
średnio głosowań na posiedzenie z głosowaniami	15,8	24,2	21,5	22,3	12,1	18,5
najmniejsza liczba głosowań przez powstanie na posiedzenie	1	1	1	1	2	1
największa liczba głosowań przez powstanie na posiedzenie	195	143	81	60	27	195

Głosowania przez drzwi

	okres I	okres II	okres III	okres IV	okres V	Razem
liczba głosowań	109	27	-	-	-	136
liczba dni posiedzeń	156	31	80	56	20	343
liczba dni głosowań	48	8				56
liczba posiedzeń	157	31	80	54	20	342
liczba posiedzeń z głosowaniami	48	8	-	-	-	8
średnio głosowań na dzień	0,7	0,9	-	-	-	0,4

	okres I	okres II	okres III	okres IV	okres V	Razem
średnio głosowań na dzień z głosowaniami	2,3	3,4	-	-	-	2,4
średnio głosowań na posiedzenie	0,7	0,9	-	-	-	0,4
średnio głosowań na posiedzenie z głosowaniami	2,3	3,4	-	-	-	17,0
najmniejsza liczba głosowań przez drzwi na posiedzenie	1	1	-	-	-	1
największa liczba głosowań przez drzwi na posiedzenie	14	10	-	-	-	14

Głosowania imienne

	okres I	okres II	okres III	okres IV	okres V	Razem
liczba głosowań	6	17	6	8	2	39
liczba dni posiedzeń	156	31	80	56	20	343
liczba dni głosowań	5	6	5	5	2	23
liczba posiedzeń	157	31	80	54	20	342
liczba posiedzeń z głosowaniami	5	6	5	4	2	22
średnio głosowań na dzień	0,04	0,5	0,1	0,1	0,1	0,1
średnio głosowań na dzień z głosowaniami	1,2	2,8	1,2	1,6	1,0	1,7
średnio głosowań na posiedzenie	0,04	0,5	0,1	0,1	0,1	0,1
średnio głosowań na posiedzenie z głosowaniami	1,2	2,8	1,2	2,0	1,0	1,8
najmniejsza liczba głosowań imiennych na posiedzenie	1	1	1	1	1	1
największa liczba głosowań imiennych na posiedzenie	3	11	2	3	1	11

Głosowania tajne

	okres I	okres II	okres III	okres IV	okres V	Razem
liczba głosowań	18	5	5	1	-	29
liczba dni posiedzeń	156	31	80	56	20	343
liczba dni głosowań	13	5	3	1	-	22
liczba posiedzeń	157	31	80	54	20	342
liczba posiedzeń z głosowaniami	13	5	3	1	-	22
średnio głosowań na dzień	0,1	0,2	0,1	0,02	-	0,1
średnio głosowań na dzień z głosowaniami	1,4	1,0	1,7	1,0	-	1,3
średnio głosowań na posiedzenie	0,1	0,2	0,1	0,02	-	0,1
średnio głosowań na posiedzenie z głosowaniami	1,4	1,0	1,7	1,0	-	1,3
najmniejsza liczba głosowań tajnych na posiedzenie	1	1	1	1	-	1
największa liczba głosowań tajnych na posiedzenie	2	2	3	1	-	3

Senat po 1989 roku

Początkowo sprawy głosowań w Senacie, na mocy uchwały o organach Senatu, normował Regulamin Sejmu, a od 23 listopada 1990 r. do 31 października 1991 r. Tymczasowy regulamin Senatu. Od 1 listopada 1991 r. zmieniono nazwę aktu na – Regulamin Senatu (uchwalony 23 listopada 1990 r. i wielokrotnie zmieniany, tekst jednolity M.P. z 2018 r. poz. 846).

Po zamknięciu dyskusji Marszałek Senatu oznajmia, że Senat przystępuje do głosowania. Od tej chwili można zabierać głos tylko dla zgłoszenia lub uzasadnienia wniosku formalnego o sposobie lub porządku głosowania i to jedynie przed wezwaniem do głosowania. Ten przepis został z czasem rozszerzony o możliwość zadania sprawozdawcy pytań o wyjaśnienie treści głosowanej poprawki.

Senat podejmuje uchwały zwykłą większością głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby senatorów, o ile przepisy Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, ustaw lub Regulaminu Senatu nie stanowią inaczej.¹⁶ Z opinii Biura Legislacyjnego z dnia 7 grudnia 2017 r.¹⁷ wynika, że wymóg obecności co najmniej połowy ustawowej liczby senatorów głosujących nad daną ustawą zostaje spełniony, jeżeli taka lub większa liczba senatorów jest fizycznie obecna w chwili głosowania na sali. W nauce prawa konstytucyjnego oraz praktyce postępowania ustawodawczego ukształtowała się bowiem interpretacja wyrażenia „w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów (senatorów)”, zakładająca, że chodzi o posłów (senatorów) obecnych w momencie głosowania na sali obrad.

Początkowo, na podstawie stosowanego w Senacie Regulaminu Sejmu, głosowania mogły być jawne lub imienne¹⁸, co oznaczało dostęp nie tylko do ostatecznego wyniku głosowania, ale także dostęp do informacji o decyzji podjętej przez każdego z głosujących senatorów. Jednakże 19 lipca 1990 r., senatorowie uznali potrzebę stosowania głosowań tajnych w przypadku przeprowadzania niektórych wyborów. Tego dnia porządek obrad 28. posiedzenia Senatu I kadencji przewidywał wyrażenie zgody na odwołanie i powołanie Prezesa Najwyższej Izby Kontroli. Odwołanie poprzedniego prezesa zostało przeprowadzone w sposób jawny przez podniesienie ręki. Dla wyboru nowego prezesa proponowano jednak przeprowadzenie głosowania tajnego, *żeby nie było żadnego skrzepowania* przy głosowaniu nad kandydaturą senatora – Zbigniewa Romaszewskiego. Marszałek prowadzący obrady stwierdził wtedy że:

*Wszelkie głosowania w Senacie są jawne, ale już była taka sytuacja, kiedy głosowaliśmy w sposób tajny.*¹⁹

16 Na 51. posiedzeniu Senatu IX kadencji w dniu 7 grudnia 2017 r. podczas głosowania nad przyjęciem w całości wraz z poprawkami ustawy o zmianie ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych oraz niektórych innych ustaw (zniesienie progu dla składek ZUS) głosowało 48 senatorów. Zgłoszono brak kworum. Na polecenie marszałka prowadzącego obrady sprawdzono liczbę senatorów obecnych na sali plenarnej w momencie głosowania w oparciu o zapis z kamer. Na sali obecnych było 73 senatorów, w głosowaniu wzięło udział 48 senatorów (pozostali wyjęli karty do głosowania). Marszałek prowadzący obrady, zgodnie z art. 42 ust. 2 Regulaminu Senatu dokonał wykładni stwierdzając, że Senat podjął uchwałę. Patrz także rozdział *Senat II Rzeczypospolitej* – kworum str. 6 i przypis 9.

17 www.senat.gov.pl/aktualnosci/art,10297,opinia-w-sprawie-sposobu-interpretacji-przepisow-o-liczbie-obecnych-senatorow-niezbudnej-do-przyjecia-ustawy.html (2018-04-26)

18 Wyjątek stanowiły niejawne głosowania w sprawie utajnienia posiedzenia.

19 Prawdopodobnie Marszałek miał na myśli głosowanie w sprawie wyboru przedstawicieli Senatu do Krajowej Rady Sądownictwa (17. posiedzenie Senatu). Przeprowadzono wtedy głosowanie przy pomocy kart do głosowania i urny.

W drodze głosowania Senat przyjął tajny tryb głosowania w tej sprawie.

Tryb głosowania tajnego został uregulowany 23 listopada 1990 r. w Tymczasowym regulaminie Senatu. Przewidziano możliwość głosowania tajnego przeprowadzanego na wniosek oraz głosowanie tajne w sprawach personalnych, z wyjątkiem uchwał w sprawie składu komisji senackich. 23 marca 1993 r. skreślono w Regulaminie Senatu możliwość przeprowadzenia głosowania tajnego na wniosek, a 23 września 2009 r. wyłączono z głosowań tajnych także głosowania w sprawie odwołania przewodniczącego komisji w przypadku złożenia przez niego Marszałkowi Senatu pisemnej rezygnacji z pełnionej funkcji.

Głosowania tajne odbywały się przy użyciu opieczętowanych kart do głosowania i przy wykorzystaniu przygotowanej w tym celu urny.

W dniu 1 lutego 2018 r.²⁰ Senat dokonał nowelizacji Regulaminu Senatu polegającej na zlikwidowaniu instytucji głosowania tajnego.

W dniu 15 marca 2018 r. Senat podjął uchwałę zmieniającą Regulamin Senatu. Kompleksowo znowelizowano przepisy Regulaminu Senatu w zakresie dostosowania go do przepisów nowej ustawy o Sądzie Najwyższym. Według nowych przepisów Senat miał wybierać ławników Sądu Najwyższego w głosowaniu tajnym przy użyciu opieczętowanych kart do głosowania oraz przy wykorzystaniu urny. Nowe przepisy weszły w życie 3 kwietnia 2018 r.

Nowelizacja ustawy o Sądzie Najwyższym z dnia 12 kwietnia 2018 r. wprowadziła jawność wyboru ławników Sądu Najwyższego, a w konsekwencji Senat w dniu 7 czerwca 2018 r. zmienił Regulamin Senatu wprowadzając zasadę stosowania głosowania imiennego przy wyborze ławników Sądu Najwyższego. Głosowanie imienne w sprawie wyboru ławników odbyło się na 62. posiedzeniu Senatu w dniu 29 czerwca 2018 r.

Regulaminowo głosowania odbywały się:

- 1) przez podniesienie ręki, ewentualnie przy równoczesnym użyciu urządzenia do liczenia głosów (w Senacie początkowo nie było urządzenia do liczenia głosów);
- 2) przy użyciu kart do głosowania podpisanych imieniem i nazwiskiem senatora (głosowanie imienne).

Posiedzenia Senatu I kadencji odbywały się początkowo na sali obrad Sejmu (posiedzenia 1-3), a od 11 sierpnia 1989 r. do 10 maja 1991 r. w Sali Kolumnowej (posiedzenia 4-48). Stosowany wówczas odpowiednio do Senatu Regulamin Sejmu, w przypadku głosowania przez podniesienie

20 55. posiedzenie Senatu w dniu 31 stycznia 2018 r. Głosowanie odbyło się po północy 1 lutego 2018 r.

ręki, przewidywał obliczenie głosów przez sekretarzy, jeżeli istniała wątpliwość co do wyniku głosowania oraz w wypadku zmiany Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Wystarczyło stwierdzenie Marszałka, że większość jest „za”. Jeżeli nie było sprzeciwów, uwag i pytań, zdarzały się przypadki, że Senat podejmował uchwały bez formalnego głosowania. Dopiero Tymczasowym regulaminem Senatu wprowadzono obowiązkową zasadę liczenia głosów przez podniesienie ręki. Głosowanie imienne zawsze wymagało obliczenia głosów.

Przed przeprowadzeniem się do nowej (obecnej) sali posiedzeń Senatu, dokonano zmiany Tymczasowego regulaminu Senatu. Dostosowano jego przepisy do głosowania przy pomocy aparatury do liczenia głosów. Pierwsze głosowanie przy pomocy aparatury, na nowej sali obrad, odbyło się na 49. posiedzeniu Senatu w dniu 23 maja 1991 r.

Posiedzenia Senatu I kadencji były o wiele mniej sformalizowane niż dzisiaj. Obecnie przygotowuje się scenariusze obrad, stosuje się stałe sformułowania. Na przykład Marszałek przystępuje do głosowania słowami:

Przystępujemy do głosowania nad...

Natomiast w I kadencji, głosowania na Sali Kolumnowej zaczynały się często od słów:

Prosiłbym panów senatorów zza kotar i innych zakamarków o podejście do stołu. Przeprowadzimy głosowanie.

...jest wielka prośba, żeby panie i panowie senatorowie zasiedli dla celów obliczenia głosów przy stołach, natomiast osoby nie będące senatorami, żeby zechciały odejść od tychże stołów, żeby nie utrudniać obliczania głosów.

Obecnie wszystkie głosowania wymagają obliczenia głosów. Głosowanie odbywa się w czterech formach.

Głosowanie jawne przy użyciu aparatury elektronicznej rejestrującej indywidualne stanowiska głosujących senatorów polega na naciśnięciu przycisku aparatury i podniesieniu ręki. Na wniosek Marszałka Senatu lub na wniosek co najmniej 20 senatorów oraz w przypadku awarii aparatury elektronicznej głosowanie odbywa się bez użycia tej aparatury i polega na podniesieniu ręki przy jednoczesnym zarządzeniu przez Marszałka Senatu obliczenia głosów przez sekretarzy Senatu (głosowanie jawne) albo na użyciu kart do głosowania podpisanych imieniem i nazwiskiem senatora (głosowanie imienne).

Głosowanie imienne odbywa się przy wykorzystaniu przygotowanej w tym celu urny. Senatorowie wezwani przez sekretarza Senatu wrzucają swoje karty do urny kolejno, w porządku alfabetycznym. Otwarcia

urny oraz obliczenia głosów dokonuje trzech wyznaczonych przez Marszałka Senatu sekretarzy Senatu.

Wyniki głosowania, wyświetlane na specjalnej tablicy elektronicznej, ogłasza Marszałek Senatu. Wyniki głosowania imiennego oraz głosowania tajnego w sprawie wyboru ławników Sądu Najwyższego Marszałek ogłasza na podstawie protokołu przedstawionego przez sekretarzy Senatu dokonujących obliczenia głosów. Wyniki głosowania są ostateczne i nie mogą być przedmiotem dyskusji.

Regulamin Senatu przewiduje możliwość dokonania reasumpcji uchwały. W prawie parlamentarnym reasumpcja jest rozumiana jako ponowne rozpatrzenie podjętej uchwały połączone z jednoczesnym unieważnieniem tej uchwały w jej pierwotnym brzmieniu. Reasumpcja uchwały jest dopuszczalna tylko w trakcie tego samego posiedzenia Senatu i wyłącznie w przypadku ujawnienia oczywistego błędu w uprzednio podjętej uchwale.

Senat podejmuje uchwały zwykłą większością głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby senatorów, o ile przepisy Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, ustaw lub Regulaminu Senatu nie stanowią inaczej.

Regulamin zastrzega, że porządek głosowania jest następujący:

- 1) głosowanie nad wnioskiem o odrzucenie ustawy,
- 2) głosowanie nad wnioskiem o przyjęcie ustawy bez poprawek,
- 3) głosowanie nad poprawkami do poszczególnych artykułów lub ustępów, według kolejności przepisów ustawy,
- 4) głosowanie łączne nad pewną grupą poprawek, jeżeli nie zgłoszono w tym zakresie wniosku przeciwnego,
- 5) głosowanie za przyjęciem uchwały w całości ze zmianami wynikającymi z przyjętych poprawek, a w przypadku odrzucenia wszystkich poprawek – głosowanie nad wnioskiem o przyjęcie ustawy bez poprawek, jeżeli wniosek taki zostanie zgłoszony.

Marszałek posiada uprawnienie do odroczenia głosowania nad całością uchwały na czas potrzebny do stwierdzenia, czy wskutek przyjętych poprawek nie zachodzą sprzeczności pomiędzy poszczególnymi przepisami. Może także, przed poddaniem pod głosowanie poprawki do ustawy wykonującej prawo Unii Europejskiej, jeśli istnieje wątpliwość co do zakresu poprawki, zwrócić się do Komisji Spraw Unii Europejskiej o wyrażenie opinii.

Senat może poddać pod głosowanie uchwałę w całości, łącznie z poprawkami, jeżeli nie zgłoszono w tym zakresie sprzeciwu²¹. Podjętą przez

21 W razie niepodjęcia uchwały Senat może przekazać ponownie jej projekt do rozpatrzenia przez właściwe komisje.

Izbę uchwałę dotyczącą rozpatrywanej ustawy Marszałek Senatu przekazuje Marszałkowi Sejmu.

Senatorowi uczestniczącemu w posiedzeniu nie wolno uchylić się od udziału w głosowaniu. Głosować wolno tylko osobiście. Obecność senatora na posiedzeniu Senatu potwierdzana jest podpisem na liście i wydrukami udziału w głosowaniu. Za nieusprawiedliwione niewzięcie w danym dniu udziału w więcej niż 1/5 głosowań, jeżeli głosowań było więcej niż 10, z wyłączeniem głosowań dotyczących wniosków formalnych, Marszałek Senatu zarządza obniżenie uposażenia i diety parlamentarnej, albo jednego z tych świadczeń, jeżeli tylko ono senatorowi przysługuje, o 1/30.

Imienne wyniki głosowania przeprowadzonego przy użyciu aparatury elektronicznej oraz wyniki głosowania imiennego przeprowadzonego przy użyciu kart do głosowania są publikowane w sprawozdaniu stenograficznym.

Statystyka głosowań w Senacie po 1989 r. (kadencje I-IX – do 31 grudnia 2018 r.)

W I kadencji Senatu w latach 1989-1991 odbyło się 61 posiedzeń. Liczyły one łącznie 90 dni posiedzeniowych i w trakcie wszystkich 90 dni odbywały się głosowania. Początkowo wyłącznie przez podniesienie ręki – 941 głosowań, a następnie przy pomocy aparatury elektronicznej – 421 głosowań. Łącznie odbyły się 1362 głosowania. Najmniej głosowań, po jednym głosowaniu, odbyło się na 5. i 8. posiedzeniu Senatu. Najwięcej, 79 głosowań przeprowadzono na 59. posiedzeniu Senatu. Głosowania tajne odbyły się na 5 posiedzeniach, 5 dni głosowań²², łącznie 7 głosowań tajnych.

W II kadencji Senatu w latach 1991-1993 odbyło się 40 posiedzeń, 69 dni posiedzeniowych. Głosowania odbyły się na 38 posiedzeniach, 62 dni głosowań, łącznie 903 głosowania. Najmniej głosowań, jedno głosowanie, odbyło się na 5. posiedzeniu Senatu. Najwięcej, 109 głosowań,

22 Na jedno posiedzenie Senatu może przypadać jeden lub kilka dni posiedzeniowych. Zdarzają się posiedzenia, na których nie przeprowadza się żadnych głosowań, jeśli na posiedzeniu są głosowania, to jest to posiedzenie z głosowaniami. Różna jest praktyka przeprowadzania głosowań na posiedzeniach kilkudniowych. Senat może przeprowadzić wszystkie głosowania ostatniego dnia posiedzenia i wtedy na jedno posiedzenie przypada jeden dzień głosowań, ale może także podzielić głosowania na kilka dni i wtedy na jedno posiedzenie przypada kilka dni głosowań.

przeprowadzono na 21. posiedzeniu Senatu. Głosowania tajne odbyły się na 9 posiedzeniach, 11 dni głosowań, łącznie 21 głosowań tajnych.

W III kadencji Senatu w latach 1993-1997 odbyło się 107 posiedzeń, 177 dni posiedzeniowych. Głosowania odbyły się na 104 posiedzeniach, 156 dni głosowań, łącznie 4067 głosowań. Najmniej głosowań, po jednym głosowaniu, odbyło się na 18. i 92. posiedzeniu Senatu. Najwięcej, 288 głosowań, przeprowadzono na 106. posiedzeniu Senatu. Głosowania tajne odbyły się na 20 posiedzeniach, 20 dni głosowań, łącznie 28 głosowań tajnych.

W IV kadencji Senatu w latach 1997-2001 odbyło się 90 posiedzeń, 188 dni posiedzeniowych. Głosowania odbyły się na 89 posiedzeniach, 152 dni głosowań, łącznie 6856 głosowań. Najmniej głosowań, jedno głosowanie, odbyło się na 56. posiedzeniu Senatu. Najwięcej, 292 głosowania, przeprowadzono na 78. posiedzeniu Senatu. Głosowania tajne odbyły się na 16 posiedzeniach, 16 dni głosowań, łącznie 27 głosowań tajnych.

W V kadencji Senatu w latach 2001-2005 odbyło się 88 posiedzeń, 175 dni posiedzeniowych. Głosowania odbyły się na 86 posiedzeniach, 127 dni głosowań, łącznie 7201 głosowań. Najmniej głosowań, jedno głosowanie, odbyło się na 2. posiedzeniu Senatu. Najwięcej, 316 głosowań, przeprowadzono na 86. posiedzeniu Senatu. Głosowania tajne odbyły się na 17 posiedzeniach, 19 dni głosowań, łącznie 30 głosowań tajnych.

W VI kadencji Senatu w latach 2005-2007 odbyło się 39 posiedzeń, 75 dni posiedzeniowych. Głosowania odbyły się na 39 posiedzeniach, 53 dni głosowań, łącznie 2368 głosowań. Najmniej, 5 głosowań, odbyło się na 1. posiedzeniu Senatu. Najwięcej, 185 głosowań, przeprowadzono na 34. posiedzeniu Senatu. Głosowania tajne odbyły się na 10 posiedzeniach, 13 dni głosowań, łącznie 20 głosowań tajnych.

W VII kadencji Senatu w latach 2007-2011 odbyły się 83 posiedzenia, 173 dni posiedzeniowe. Głosowania odbyły się na 82 posiedzeniach, 117 dni głosowań, łącznie 6684 głosowania. Najmniej, jedno głosowanie, odbyło się na 8. posiedzeniu Senatu. Najwięcej, 427 głosowań, przeprowadzono na 24. posiedzeniu Senatu. Głosowania tajne odbyły się na 24 posiedzeniach, 26 dni głosowań, łącznie 40 głosowań tajnych.

W VIII kadencji Senatu w latach 2011-2015 odbyły się 82 posiedzenia, 159 dni posiedzeniowych. Głosowania odbyły się na 80 posiedzeniach, 126 dni głosowań, łącznie 4544 głosowania. Najmniej głosowań, jedno głosowanie, odbyło się na 21. posiedzeniu Senatu. Najwięcej, 225 głosowań, przeprowadzono na 79. posiedzeniu Senatu. Głosowania tajne odbyły się na 15 posiedzeniach, 16 dni głosowań, łącznie 22 głosowania tajne.

W IX kadencji do 31 grudnia 2018 r. odbyło się 70 posiedzeń, 174 dni posiedzeniowych. Głosowania odbyły się na 70 posiedzeniach, 148 dni głosowań, odbyło się łącznie 3006 głosowań. Najmniej głosowań, jedno głosowanie, odbyło się na 8. i 70. posiedzeniu Senatu. Najwięcej, 175 głosowań, przeprowadzono na 11. posiedzeniu Senatu. Głosowania tajne odbyły się na 15 posiedzeniach, 17 dni głosowań, łącznie 26 głosowań tajnych. Na 62. posiedzeniu odbyło się 1 głosowanie imienne.

Ogółem w kadencjach I-IX (do 2018-12-31) odbyło się 660 posiedzeń, 1280 dni posiedzeniowych. Głosowania odbyły się na 649 posiedzeniach, 1031 dni głosowań, łącznie 36991 głosowań. Głosowania tajne odbyły się na 131 posiedzeniach, 143 dni głosowań, łącznie 221 głosowań tajnych. Odbyło się także jedno głosowanie imienne.

Średnio na jedno posiedzenie przypadło 56,0 głosowań i 0,3 głosowania tajnego. Na jedno posiedzenie z głosowaniami wyniosło to odpowiednio 57,0 głosowań oraz 1,7 głosowania tajnego.

Średnio na jeden dzień posiedzenia przypadło 28,9 głosowania i 0,2 głosowania tajnego. Na jeden dzień posiedzenia z głosowaniami wyniosło to odpowiednio 35,9 głosowania oraz 1,5 głosowania tajnego.

Najmniejszą liczbą głosowań w trakcie posiedzenia było jedno głosowanie w kadencjach I-V oraz VII-IX. W kadencji VI było to 5 głosowań. Najwięcej głosowań przeprowadzono w VII kadencji Senatu – 427 głosowań na 24. posiedzeniu Senatu w dniach 16–19 grudnia 2008 r. (246 z nich dotyczyło ustawy budżetowej).

Głosowań tajnych nie przeprowadzano często. Najmniej w trakcie posiedzenia w każdej z kadencji przeprowadzono jedno głosowanie tajne. Najwięcej głosowań tajnych przeprowadzono w II kadencji Senatu – 8 głosowań tajnych na 1. posiedzeniu Senatu w dniach 26 i 27 listopada 1991 r.

Statystyka głosowań w poszczególnych latach
(stan na dzień 2018-12-31)

Rok	Liczba głosowań	Liczba głosowań tajnych	Liczba głosowań imiennych
1989	160	0	0
1990	587	2	0
1991	631	16	0
1992	503	5	0
1993	441	12	0

Rok	Liczba głosowań	Liczba głosowań tajnych	Liczba głosowań imiennych
1994	503	3	0
1995	782	11	0
1996	1037	4	0
1997	1760	10	0
1998	1333	2	0
1999	1029	0	0
2000	2146	13	0
2001	2415	11	0
2002	1560	1	0
2003	2012	6	0
2004	2052	15	0
2005	1517	11	0
2006	1046	6	0
2007	1281	13	0
2008	1787	8	0
2009	1531	9	0
2010	1434	13	0
2011	1919	9	0
2012	786	2	0
2013	1006	3	0
2014	1118	3	0
2015	1737	15	0
2016	1185	11	0
2017	794	4	0
2018	899	3	1
Razem	36991	221	1

Głosowania

	liczba głosowań	liczba dni posiedzeń	liczba dni głosowań	liczba posiedzeń	liczba posiedzeń z głosowaniami	średnio głosowań w jednym dniu	średnio głosowań w jednym dniu z głosowaniami	średnio głosowań na jedno posiedzenie	średnio głosowań na jedno posiedzenie z głosowaniami	najmniejsza liczba głosowań na jednym posiedzeniu	największa liczba głosowań na jednym posiedzeniu
I kad.	1362	90	90	61	61	15,1	15,1	22,3	22,3	1	79
II kad.	903	69	62	40	38	13,1	14,6	22,6	23,8	1	109
III kad.	4067	177	156	107	104	23	26,1	38	39,1	1	288
IV kad.	6856	188	152	90	89	36,5	45,1	76,2	77	1	292
V kad.	7201	175	127	88	86	41,1	56,7	81,8	83,7	1	316
VI kad.	2368	75	53	39	39	31,6	44,7	60,7	60,7	5	185
VII kad.	6684	173	117	83	82	38,6	57,1	80,5	81,5	1	427
VIII kad.	4544	159	126	82	80	28,6	36,1	55,4	56,8	1	225
IX kad. do 2018-12-31	3006	174	148	70	70	17,3	20,3	42,9	42,9	1	175
Razem lub wskaźnik	36991	1280	1031	660	649	28,9	35,9	56,0	57,0	1	427

Głosowania tajne

	liczba głosowań	liczba dni posiedzeń	liczba dni głosowań	liczba posiedzeń	liczba posiedzeń z głosowaniami	średnio głosowań w jednym dniu	średnio głosowań w jednym dniu z głosowaniami	średnio głosowań na jedno posiedzenie	średnio głosowań na jedno posiedzenie z głosowaniami	najmniejsza liczba głosowań na jedno posiedzenie	największa liczba głosowań tajnych na jedno posiedzenie
I kad.	7	90	5	61	5	0,1	1,4	0,1	1,4	1	3
II kad.	21	69	11	40	9	0,3	1,9	0,5	2,3	1	8
III kad.	28	177	20	107	20	0,2	1,4	0,3	1,4	1	3
IV kad.	27	188	16	90	16	0,1	1,7	0,3	1,7	1	5
V kad.	30	175	19	88	17	0,2	1,6	0,3	1,8	1	6
VI kad.	20	75	13	39	10	0,3	1,5	0,5	2	1	4
VII kad.	40	173	26	83	24	0,2	1,5	0,5	1,7	1	5
VIII kad.	22	159	16	82	15	0,1	1,4	0,3	1,5	1	3
IX kad. do 2018-12-31	26	174	17	70	15	0,1	1,5	0,4	1,7	1	5
Razem lub wskaźnik	221	1280	143	660	131	0,2	1,5	0,3	1,7	1	8

Spis treści

Definicja pojęcia – głosowanie	3
Definicja pojęcia – kworum (quorum)	3
Rodzaje większości	3
Formy głosowania	4
Senat I Rzeczypospolitej.	6
Senat II Rzeczypospolitej	7
Statystyka głosowań w Senacie w latach 1922–1939 (okres I–V)	11
Statystyka głosowań w Senacie po 1989 r. (kadencje I–IX – do 31 grudnia 2018 r.)	22